

Individualism och nationalism i pandemins tid

Ulf Bjereld & Marie Demker

SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

Innehåll

Introduktion	1
Individualism och nationalism i pandemins tid.....	2
SOM-undersökningen om coronaviruset 2020	8
Svarsfrekvens och representativitet	8
Procentskattningar och felmarginaler.....	9

Introduktion

I mars 2020 stod det klart att världen drabbats av en ny pandemi orsakad av det som i folkmun beskrivs som coronaviruset. Sjukdomen som orsakas av viruset – covid-19 – har spridit stor oro och osäkerhet i samhället. Pandemin har fått omfattande konsekvenser för såväl människors hälsa som för världsekonomin och många menar att den också kan komma att få stora konsekvenser för demokrati, utveckling, välstånd och frihet.

För att dokumentera det unika skeende som Sverige befinner sig i, har SOM-institutet genomfört en stor tvärsnittsstudie med ett tematiskt innehåll som belyser coronapandemin utifrån olika aspekter. Syftet har varit att fånga befolkningens reaktioner, åsikter och beteenden mitt under krisens akuta skede och begynnelse. I fokus står människors uppfattningar om viruspandemin och de vidtagna åtgärderna, förtroende för myndigheter, politiker och centrala aktörer, deras informationsinhämtning och deras syn på framtiden inom olika områden inklusive ekonomi, konsumtion och hälsa. Undersökningen genomfördes under april-juni 2020.

Den här rapporten innehåller analyser av några av de centrala frågor som undersökningen omfattat. Rapporten är en del av SOM-institutets tematiska rapportserie med fokus på coronapandemin. I rapporten bidrar Ulf Bjereld, professor, verksam vid Statsvetenskapliga institutionen och Marie Demker, professor i statsvetenskap samt dekan för humanistisk fakultet (båda vid Göteborgs universitet), med analyser av huruvida GAL-TAN respektive vänster-höger överlappar med avseende på förtroende för olika aktörers information kring coronapandemin.

Samtliga rapporter i denna serie finns publicerade på www.gu.se/som/corona

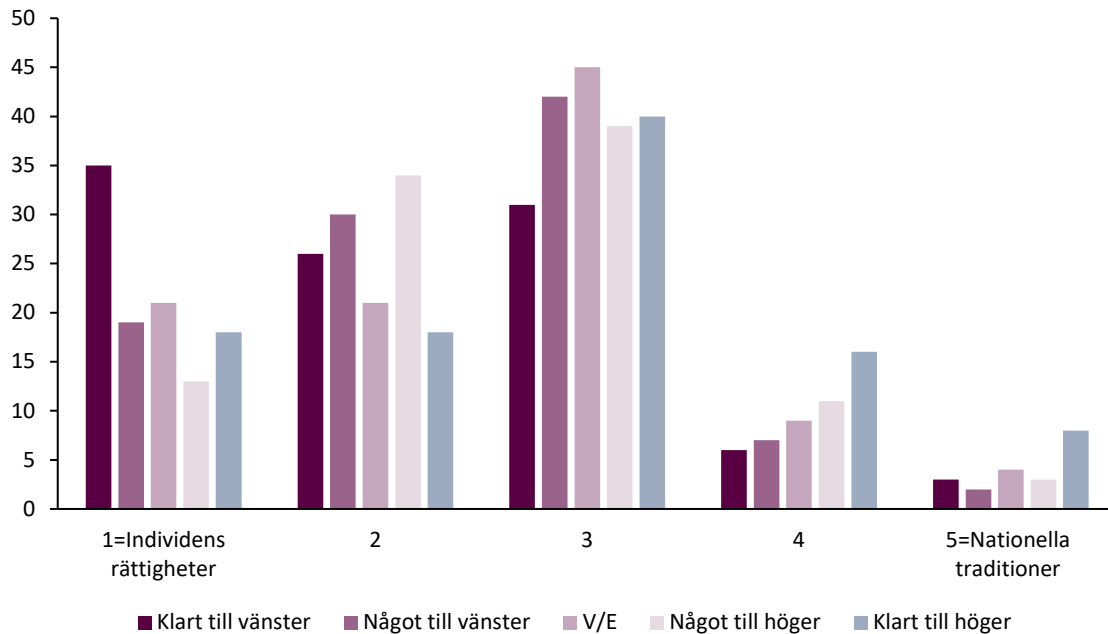
Individualism och nationalism i pandemins tid

Ulf Bjereld och Marie Demker

I syfte att komma åt de ideologiska föreställningar som underbygger medborgarnas politiska åsikter och partisympatier har vi formulerat en möjlighet för de svarande att själva positionera sig på en skala mellan individuella rättigheter och nationella traditioner. Frågan avser att, på samma sätt som vänster-höger-skalan, fånga något av det ideologiska spektrum som ryms i den så kallade GAL-TAN-dimensionen (GAL= grön, alternativ, libertär; TAN = tradition, auktoritet, nation) (Hooghe, Marks & Wilson, 2002). I den statsvetenskapliga debatten tillhör frågan huruvida GAL-TAN-skalan verkligen bidrar till förståelsen av opinionsbildning och politisk diskurs på ett sätt som går utöver vad den mer konventionella vänster-höger-dimensionen en av de hetare (t.ex. Wheatly & Mendez, 2019; Ademmer & Stöhr, 2019). Vi gör här ett försök att utröna om GAL-TAN respektive vänster-höger överlappar med avseende på förtroende för olika aktörers information kring coronapandemin. Utgångspunkten är att synen på restriktioner, myndighetsförtroende och krisberedskap inte på förhand är politiserade i vänster-höger-termer (ekonomi och fördelning) utan torde ha större relevans för en åsiktsdimension som sträcker sig från fokus på individens rättigheter till fokus på nationella traditioner.

Figur 1 visar att de respondenter som värderar nationella traditioner högst oftare placerar sig klart till höger på den klassiska vänster-högerskalan. Personer som värderar individens rättigheter högst tenderar istället att oftare placera sig klart till vänster. Ett visst mått av överlapp finns således mellan vänster och höger å ena sidan och individ-nation å den andra.

Figur 1 Självplacering på vänster-höger-skalan efter position på GAL-TAN-skalan. Andelen som placerar sig till vänster respektive höger i relation till synen på individuella rättigheter respektive nationella traditioner som grund för politiska åsikter, 2020 (procent)

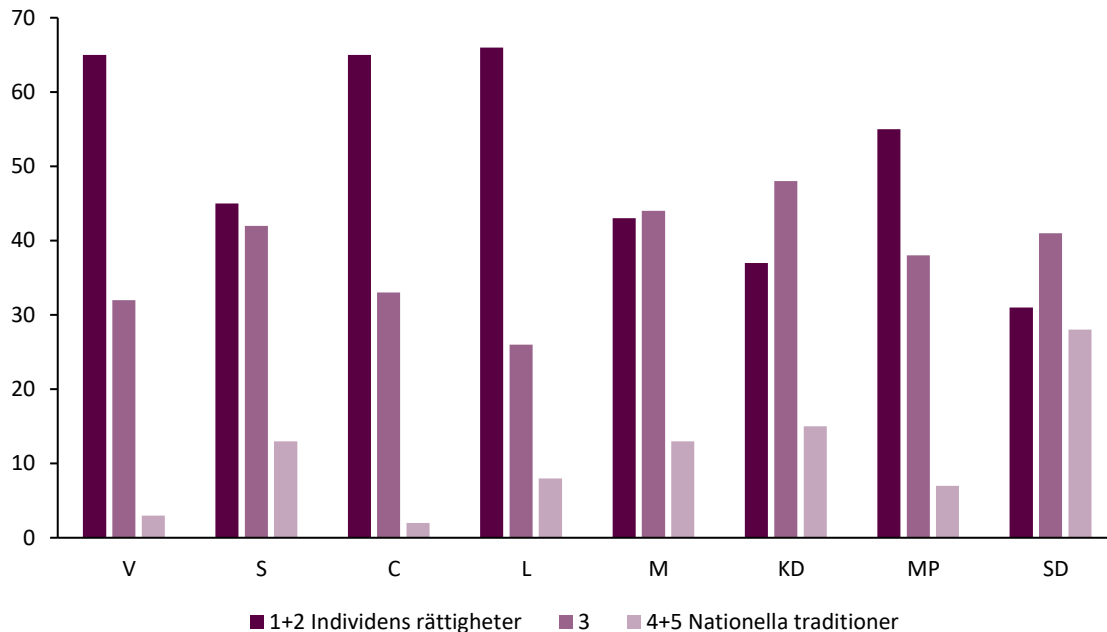

Kommentar: Första frågan lyder 'Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?' med svarsalternativen 'Klart till vänster', 'Något till vänster', 'Varken vänster eller höger', 'Något till höger' samt 'Klart till höger'. I den andra frågan angavs att 'Man talar ibland om att politiska åsikter grundas antingen på en uppfattning där individens rättigheter och friheter är viktigast eller på en uppfattning där nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?'. Svartpersonerna fick därefter placera in sig på skalan där position 1 angav att individens rättigheter och frihet är viktigast och position 5 att nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Endast personer som besvarat hela frågan är medtagna i procentbasen.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Inte helt oväntat med tanke på hur svensk politik har förändrats (Demker, 2018) återfinns också ett partipolitiskt mönster i positioneringen på GAL-TAN-skalan (figur 2). Under det senaste decenniet har det svenska partisystemet integrerat kulturellt betingade konflikter – ofta benämnt GAL-TAN-dimensionen – i ett tidigare mycket vänster-höger-präglat partisystem. Sverigedemokraterna är det parti vars sympatisörer i störst utsträckning placerar sig vid den nationalistiska polen (28 procent) och i lägst utsträckning vid den individualistiska polen (31 procent). Vänsterpartiet, Centerpartiet och Liberalerna har störst andel sympatisörer vid den individualistiska polen (65, 65 respektive 66 procent). Samtidigt visar analysen att näst störst andel sympatisörer kring den nationalistiska polen finns i Kristdemokraterna, Moderaterna och Socialdemokraterna (15, 13 respektive 13 procent). Bland socialdemokratiska och moderata sympatisörer väger andelen vid den individualistiska polen ungefär jämnt (45 respektive 43 procent).

Figur 2 Partisympati och position på GAL-TAN-skalan, 2020 (procent)

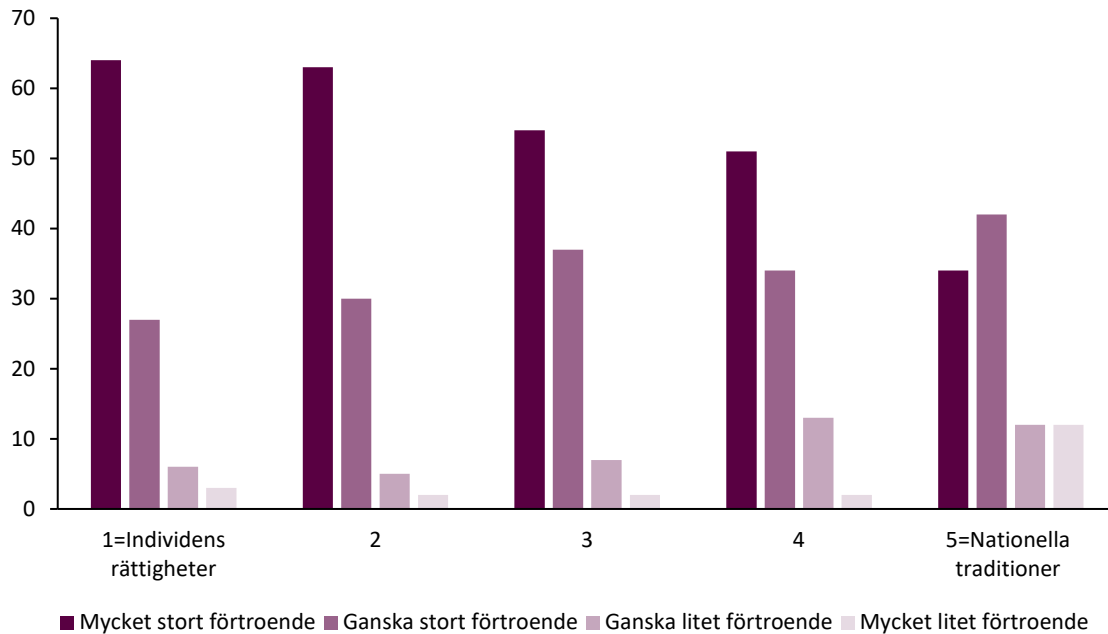

Kommentar: Partisympati undersöks i frågan 'Vilket parti tycker du bäst om idag?'. I den andra frågan angavs att 'Man talar ibland om att politiska åsikter grundas antingen på en uppfattning där individens rättigheter och friheter är viktigast eller på en uppfattning där nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?'. Svarspersonerna fick därefter placera in sig på skalan där position 1 angav att individens rättigheter och frihet är viktigast och position 5 att nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. I figuren har position 1 och 2 respektive 4 och 5 slagits samman till ett värde. Endast personer som besvarat hela frågan är medtagna i procentbasen.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Värderingen av individuella rättigheter respektive nationella traditioner visar sig också ha stor betydelse för förtroendet för Folkhälsomyndighetens information om coronaviruset. Ju längre åt den individualistiska polen svarspersonerna placerat sig, desto större förtroende har de också för Folkhälsomyndighetens information om coronaviruset. Av dem som starkast prioriterar individens rättigheter och frihet har 64 procent mycket stort förtroende för Folkhälsomyndighetens information om coronaviruset (figur 3). Av dem som i stället starkast prioriterar nationella traditioner och erfarenheter är det endast 34 procent som har mycket stort förtroende för Folkhälsomyndighetens information i frågan. På motsvarande sätt är det endast 9 procent av dem som starkast prioriterar individens rättigheter och frihet som har ett ganska eller mycket litet förtroende för Folkhälsomyndighetens information, medan motsvarande andel för den som starkast prioriterar nationella traditioner och erfarenheter uppgår till 24 procent.

Figur 3 Svenska folkets förtroende för Folkhälsomyndighetens information om coronaviruset efter position på GAL-TAN-skalan. Andelen som har mycket stort, ganska stort, ganska litet och mycket litet förtroende, 2020 (procent)

Kommentar: Påståendet som svarspersonerna fick ta ställning till löd 'Hur stort förtroende för följande aktörer har du när det gäller information om coronaviruset? Folkhälsomyndigheten' med svarsalternativen 'Mycket stort', 'Ganska stort', 'Ganska litet' och 'Mycket litet förtroende'. I den andra frågan angavs att 'Man talar ibland om att politiska åsikter grundas antingen på en uppfattning där individens rättigheter och friheter är viktigast eller på en uppfattning där nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?'. Svarspersonerna fick därefter placera in sig på skalan där position 1 angav att individens rättigheter och frihet är viktigast och position 5 att nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Endast personer som besvarat hela frågan är medtagna i procentbasen.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

För att fördjupa analysen av förtroendet för aktörer som ger information om coronapandemin har vi även analyserat förtroendet för andra aktörer än Folkhälsomyndigheten. Tabell 1 visar att GAL-TAN-dimensionen har störst effekt på förtroendet för Folkhälsomyndigheten och för sociala medier medan förtroendet för journalister, morgon och kvällspress samt politiker påverkas mest av vänster-högerdimensionen. Förtroendet för sociala medier ifråga om information om coronaviruset är lika litet bland dem till höger och vänster, men är nästan dubbelt så stort bland dem som värderar nationella traditioner högre än individuella rättigheter. Förhållandet är det omvända i förtroendet för Folkhälsomyndigheten; förtroendet påverkas mest av positionen på GAL-TAN-skalan och är avsevärt större bland dem som värderar individuella rättigheter högre än nationella traditioner. Förtroendet för forskare är högt i alla grupper.

Tabell 1 Mycket eller ganska stort förtroende för olika aktörer när det gäller information om coronaviruset, 2020 (procent)

	Samtliga	Klart vänster	Klart höger	Individens rättigheter	Nationella traditioner
Forskare	95	98	92	96	89
Journalister	33	45	20	34	26
Folkhälsomyndigheten	90	95	85	91	76
Politiker	55	71	35	58	36
Sociala medier	15	12	11	17	27
Morgontidningar	46	56	37	44	32
Kvällstidningar	19	21	14	20	17

Kommentar: Påståendet som svarspersonerna fick ta ställning till löd 'Hur stort förtroende för följande aktörer har du när det gäller information om coronaviruset? (respektive aktör)' med svarsalternativen 'mycket stort, ganska stort, ganska litet och mycket litet förtroende'. Endast personer som svarat mycket eller ganska stort förtroende redovisas i figuren. Svarspersonerna fick också ta ställning till en fråga där det angavs att 'Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?'. Alternativen var 'Klart till vänster', 'Något till vänster', 'Varken vänster eller höger', 'Något till höger' samt 'Klart till höger'. I den andra frågan angavs att 'Man talar ibland om att politiska åsikter grundas antingen på en uppfattning där individens rättigheter och friheter är viktigast eller på en uppfattning där nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?'. Svarspersonerna fick därefter placera in sig på skalan där position 1 angav att individens rättigheter och frihet är viktigast och position 5 att nationella traditioner och erfarenheter är viktigast. Endast personer som svarat 1 eller 5 respektive klart till vänster eller klart till höger redovisas i figuren.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Sammanfattningsvis, en position på GAL-TAN-skalan är inte överensstämmande med en traditionell vänster-högerskala i partisystemet – fokus på individers rättigheter respektive nationella traditioner återfinns i varierande grad hos alla svenska partiers sympatisörer. Förtroendet för Folkhälsomyndigheten betingas i stor utsträckning av vikten svarspersonerna lägger vid individens rättigheter respektive nationella traditioner. Resultaten visar också att GAL-TAN-dimensionen ger en större effekt än vänster-höger-dimensionen på förtroendet för Folkhälsomyndighetens information om coronaviruset. Även förtroendet för sociala mediers information om coronaviruset påverkas mer av GAL-TAN-skalan än av politisk uppfattning på vänster-höger-skalan. Vänster-höger-dimensionen har istället större effekt på förtroendet för journalister, politiker samt morgon och kvällspress.

Referenser

Ademmer, E. & Stöhr, T. (2019). The making of a new cleavage? Evidence from social media debates about migration. *Kiel Working Paper, No. 2140*. Kiel: Kiel Institute for the World Economy (IfW).

Demker, M. (2018). "Svensk politik går in i en ny tid". *Arena Essä*, 10 maj 2018.

Hooghe, L., Marks, G. & Wilson, C. J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, 35(8), 965–989.

Wheatley, J. & Mendez, F. (2019). Reconceptualizing Dimensions of Political Competition In Europe: A Demand-side Approach. *British Journal of Political Science*, 1–20.
doi:10.1017/S0007123418000571

SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år sedan 1986 de nationella SOM-undersökningarna. Syftet med undersökningarna är att kartlägga svensk opinion och belysa hur svenska folkets vanor och attityder förändras över tid. SOM-institutet är en centrumbildning vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och är sedan 2017 även inrättat som en fakultetsgemensam forskningsinfrastruktur vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet. SOM-institutets undersökningar genomförs i samverkan med forskare från olika discipliner, främst inom samhällsvetenskap.

I samband med utbrottet av den omfattande coronapandemin genomförde SOM-institutet en specialundersökning – SOM-undersökningen om coronaviruset 2020. Undersökningen skickades ut till ett systematiskt sannolikhetsurval av den svenska befolkningen. Urvalsramen innefattade alla svenska och utländska medborgare med sin primära adress i Sverige och som är mellan 16 och 85 år. Det totala urvalet om 6 000 personer delades in i tre jämnstora grupper vilka fick formulären tillsänt sig vid tre olika datum, för att på så vis fånga en längre period av coronavirusets konsekvenser. Våg 1 skickades ut den 14 april 2020, våg 2 den 27 april 2020 och våg 3 den 11 maj 2020. Under fältperioden genomfördes en serie påminnelser via post och SMS. Fältarbetet avslutades 28 juni 2020. Formuläret innehöll 16 sidor med frågor.

SOM-undersökningen om coronaviruset genomfördes med både pappers- och webbenkäter i samarbete med *Institutet för Kvalitetsindikatorer (Indikator)*. Indikator svarade för utskick av pappersformulär och påminnelser, datauppläggning samt administration av webbenkät och sms-påminnelser. Papperssvaren lästes av optiskt med hjälp av en scanner. SOM-institutet har stått för framtagning av frågeformulär och annat informationsmaterial samt kodning av öppna svar och iordningställande av den slutgiltiga datamängden inklusive variabler för öppna frågor och särskilt byggda variabler.¹

Svarsfrekvens och representativitet

Av det ursprungliga urvalet på totalt 6 000 personer var det 2 549 personer som besvarade och skickade in formuläret vilket motsvarar en nettosvarsfrekvens på 44 procent.² Ungefär en tredjedel av svaren kom in via webben. Det är en fördubbling av andel webbsvar jämfört med den nationella SOM-undersökningen 2019. Enligt utvärderingar så har dock inte svars kvaliteten påverkats av den ökade andelen webbsvar. Vilka som svarar och vilka som inte

¹ Ansvariga forskare för undersökningen har varit Ulrika Andersson och Anders Carlander.

Undersökningsledare har varit Klara Wärnlöf Bové, tillsammans med biträdande undersökningsledare Elisabeth Falk, Frida Sandelin och Marcus Weissenbilder.

² I nettosvarsfrekvensen har det så kallade naturliga bortfallet, motsvarande 3 procent, definierats bort Se vidare tabell 2.

svarar på en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Analyser visar att den demografiska representativiteten i svarsgruppen är relativt god. Representativiteten avseende kön och ålder samt födelse land är däremot något skev. Män, yngre personer samt människor födda i utomeuropeiska länder tillhör de grupper som är sämre representerade bland de svarande. Jämfört med den nationella SOM-undersökningen 2019 är det framför allt en mindre andel män som svarade på SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.³

Tabell 2 Svarsfrekvens och bortfall i SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

Bruttourval	6 000
Naturligt bortfall	178
Nettourval	5 822
Antal svarande	2 549
Svarsandel (netto)	44%

Kommentar: Med naturligt bortfall avses adress okänd, avflyttad; bortrest under fältperioden; bosatt/studerar/arbetar utomlands; ej svensktalande; sjuk, institutionell vård; fysiskt eller mentalt oförmögen att svara, ej kommunicerbar; avliden.

Procentskattningar och felmarginaler

SOM-undersökningarna bygger på ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen 16–85 år. Resultat från sådana urvalsundersökningar är alltid förknippade med en osäkerhet som kan uttryckas i form av en felmarginal. Med hjälp av en felmarginal går det att beräkna ett konfidensintervall kring till exempel en procentskattning. Vi kan förvänta oss att procenttalet för hela populationen befinner sig inom konfidensintervallet i 95 fall av 100 i en tänkt situation med många upprepade mätningar. Att vara medveten om felmarginalen gör att vi lättare undviker att dra slutsatser om förändringar eller gruppskillnader som enbart beror på slumpen. Tabellen nedan ger några exempel på hur stor felmarginalen är vid olika gruppstorlekar och procentskattningar.

Tabell 3 Lathund för procentskattningar vid olika gruppstorlekar (felmarginaler och procentenheter)

Skattning	100	200	400	800	1 000	2 000
50 procent	±9,8	±6,9	±4,9	±3,5	±3,1	±2,2
30 procent	±9,0	±6,4	±4,5	±3,2	±2,8	±2,0
10 procent	±5,9	±4,2	±2,9	±2,1	±1,9	±1,3
6 procent	±4,7	±3,3	±2,3	±1,6	±1,5	±1,0
2 procent	±2,7	±1,9	±1,4	±1,0	±0,9	±0,6

³ För en mer detaljerad redovisning, se metodrapporten om SOM-undersökningen om coronaviruset 2020 på www.gu.se/som/corona.